

Piraeus, October 14, 2019

PRESS RELEASE

The Piraeus Marine Club Enhances Its Role as a Center for Regional Intelligence for its Membership

On Thursday October 10th, 2019 the Piraeus Marine Club featured a talk as a part of its series of Working Luncheons highlighting key current events issues, this time with honored guest speaker Mr. Yannis Stournaras, Governor of the Bank of Greece, and entitled **“Greek Economy and Greek Shipping”**

The audience had the opportunity to raise questions to Mr. Stournaras and an engaging discussion ensued.

For further information please contact Mr. Evripides Salapasides, Piraeus Marine Manager, at 210 42 93 606 or email: esalapasidis@marine-club.gr or visit our website: www.marine-club.gr

Pictures and his speech are following

Mr Yannis Stournaras during his speech at Piraeus Marine Club

The President of Piraeus Marine Club Ms. Irene S. Daifas delivers a honorary plaque to Mr Yannis Stournaras after his speech

Mr Yannis Stournaras and Mrs Maria S. Prevezanou, Treasurer and Member of the Board of Directors of the Piraeus Marine Club

Mr George Pateras, President of the Hellenic Chamber of Shipping, Mr Theodoros Veniamis President of the Union of Greek Shipowners, and Mrs Irene S. Daifas President of Piraeus Marine Club

Mr Alexandratos George, Vice President of the Piraeus Marine Club, and Mr Gourdomichalis George, ex-President and Member of the Board of Directors of the Piraeus Marine Club

Mr Giannis Stournaras and captain Panagiotis Tsakos

ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΥΡΩΣΥΣΤΗΜΑ

Ομιλία του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος κ. Γιάννη Στουρνάρα

«Η ελληνική οικονομία και η ελληνική ναυτιλία:

Τρέχουσες εξελίξεις»

Ναυτιλιακή Λέσχη Πειραιά

Αθήνα, 10 Οκτωβρίου 2019

Χαίρομαι ιδιαίτερα που βρίσκομαι μαζί σας σήμερα στη Ναυτιλιακή Λέσχη Πειραιά, η οποία πέρυσι γιόρτασε τα 50 χρόνια λειτουργίας και προσφοράς.

Στην παρέμβασή μου θα αναφερθώ στις εξελίξεις και προοπτικές της ελληνικής οικονομίας και θα επισημάνω τη σημασία της ελληνικής ναυτιλίας και τις προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίσει.

A. Οι εξελίξεις και εν γένει προοπτικές στην πραγματική οικονομία

Η ελληνική οικονομία συνεχίζει να ανακάμπτει, αν και με σχετικά συγκρατημένους ρυθμούς ανάπτυξης λόγω της επιβράδυνσης της παγκόσμιας οικονομίας. Ο δείκτης οικονομικού κλίματος διαμορφώνεται στα υψηλότερα επίπεδα που έχουν παρατηρηθεί εδώ και πολλά χρόνια, οι συνθήκες χρηματοδότησης και ρευστότητας των τραπεζών έχουν βελτιωθεί, οι τιμές των ακινήτων άρχισαν να αυξάνονται και οι αποδόσεις των ομολόγων αποκλιμακώθηκαν σημαντικά τους τελευταίους μήνες, ιδίως μετά τις ευρωεκλογές του Μαΐου και τις εθνικές εκλογές του Ιουλίου. Η εμπιστοσύνη στον τραπεζικό τομέα έχει ενισχυθεί σημαντικά και οι περιορισμοί στην κίνηση κεφαλαίων καταργήθηκαν πλήρως από 1 Σεπτεμβρίου.

Η νέα κυβέρνηση είχε εξαγγείλει προεκλογικά και τώρα προχωρά στην εφαρμογή ενός προγράμματος μεταρρυθμίσεων και οικονομικών πολιτικών φιλικών στο επιχειρείν, με έμφαση στην προσέλκυση επενδύσεων, ιδίως ξένων άμεσων επενδύσεων, μέσω της βελτίωσης του επενδυτικού κλίματος, της επιτάχυνσης των μεταρρυθμίσεων και ιδιωτικοποιήσεων, της επανεκκίνησης μεγάλων επενδυτικών

έργων, τη συνεργασία δημόσιου και ιδιωτικού τομέα (ΣΔΙΤ) και της μείωσης της φορολογίας, με παράλληλη τήρηση της δημοσιονομικής πειθαρχίας και των συμφωνημένων δημοσιονομικών στόχων. Οι βραχυχρόνιοι δείκτες οικονομικής δραστηριότητας υποδηλώνουν σημαντική ανθεκτικότητα της ελληνικής οικονομίας στην παγκόσμια οικονομική επιβράδυνση. Αυτό οφείλεται στην ενίσχυση της εγχώριας ζήτησης καθώς η οικονομία ανακάμπτει από τη μακρά ύφεση, γεγονός που, σε μεγάλο βαθμό, αντισταθμίζει την αρνητική επίδραση της επιβράδυνσης της παγκόσμιας οικονομίας.

Ειδικότερα:

- Η εμπιστοσύνη τόσο των καταναλωτών όσο και των επιχειρήσεων έφτασε τον Αύγουστο στο υψηλότερο επίπεδο της τελευταίας δωδεκαετίας, ενώ και τον Σεπτέμβριο κινήθηκε σε πολύ υψηλά επίπεδα. Η εμπιστοσύνη των καταναλωτών βρίσκεται στο υψηλότερο επίπεδό της από τον Σεπτέμβριο του 2000.
- Ο Δείκτης Υπευθύνων Προμηθειών (PMI) παραμένει σταθερά πάνω από το όριο του 50 επί 28 συνεχείς μήνες, υποδηλώνοντας ισχυρή ανάπτυξη στο βιομηχανικό τομέα.
- Η ανάκαμψη στην αγορά εργασίας συνεχίζεται για πέμπτο έτος, καθώς οι καθαρές ροές απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα είναι θετικές και υπερβαίνουν τις 280.000 το πρώτο εννεάμηνο του έτους.
- Οι ταξιδιωτικές εισπράξεις σε πραγματικούς όρους αυξήθηκαν με διψήφιους ρυθμούς τους πρώτους επτά μήνες του έτους, παρά την οριακή αύξηση των αφίξεων σε σύγκριση με πέρυσι, εκ του οποίου συνάγεται ότι μεγαλύτερο ποσοστό ταξιδιωτών, σε σύγκριση με τα προηγούμενα χρόνια, προέρχεται πλέον από χώρες με σχετικά υψηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα.
- Στον εξωτερικό τομέα, οι εξαγωγές αγαθών επιβραδύνθηκαν σημαντικά το πρώτο επτάμηνο, λόγω της μείωσης των εξαγωγών καυσίμων, ενώ οι εξαγωγές όλων των άλλων αγαθών κατέγραψαν θετικούς ρυθμούς ανόδου, αν και χαμηλότερους σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Οι εξαγωγές υπηρεσιών συνέχισαν να αυξάνονται δυναμικά και καταγράφεται βελτίωση τόσο στο ισοζύγιο ταξιδιωτικών υπηρεσιών όσο και στο ισοζύγιο μεταφορικών υπηρεσιών.
- Τα στοιχεία του β' τριμήνου του 2019 δείχνουν ότι η ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας συνεχίζεται με ρυθμό ανάπτυξης 1,9%, ενώ το πρώτο εξάμηνο του 2019 το ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 1,5%. Στην άνοδο του ΑΕΠ το β' τρίμηνο συνέβαλαν κυρίως οι καθαρές εξαγωγές και η δημόσια κατανάλωση. Σύμφωνα με τις προβλέψεις της Τράπεζας της Ελλάδος, η οικονομική δραστηριότητα θα αυξηθεί κατά 2,3% το δεύτερο εξάμηνο του 2019 και κατά 1,9% συνολικά για το έτος.

Σημαντικά έχουν επίσης βελτιωθεί και οι χρηματοπιστωτικοί δείκτες, καταδεικνύοντας αυξημένη εμπιστοσύνη στις προοπτικές της ελληνικής οικονομίας.

Ειδικότερα:

- Οι αποδόσεις των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου μειώθηκαν σημαντικά σε σχέση με την αρχή του έτους. Ενδεικτικά, η απόδοση του 10ετούς ομολόγου υποχώρησε στο 1,33% στα τέλη Σεπτεμβρίου, από σχεδόν 4,5% στις αρχές Ιανουαρίου του 2019. Ενδεικτική του πολύ θετικού κλίματος είναι η επανέκδοση του 10ετούς ομολόγου που είχε εκδοθεί το Μάρτιο του 2019, στην οποία προχώρησε το Ελληνικό Δημόσιο και στην οποία η απόδοση διαμορφώθηκε στο 1,5%, έναντι 3,9% του Μαρτίου. Το θετικό κλίμα επιβεβαιώθηκε και στη χθεσινή έκδοση 3μηνων εντόκων γραμματίων σε αρνητική απόδοση.
- Ο ΟΤΕ εξέδωσε πρόσφατα 7ετές ομόλογο 500 εκατ. ευρώ με απόδοση κάτω του 1% και τοκομερίδιο 0,875%, το χαμηλότερο που έχει καταγραφεί για ομόλογο που δεν διαθέτει αξιολόγηση επενδυτικής βαθμίδας.
- Οι εισροές καταθέσεων συνεχίζονται. Από τις αρχές του 2018 έως το τέλος Σεπτεμβρίου 2019 έχουν επιστρέψει στις τράπεζες εγχώριες ιδιωτικές καταθέσεις ύψους 13,3 δισεκ. ευρώ.
- Οι τραπεζικές χορηγήσεις προς μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις κατέγραψαν δωδεκάμηνο ρυθμό αύξησης 2,9% τον Ιούλιο και τον Αύγουστο του 2019, τον υψηλότερο από τα μέσα του 2010.
- Οι τιμές των κατοικιών αυξάνονται επί έξι συνεχή τρίμηνα, μετά τις σημαντικές μειώσεις που κατέγραφαν από την αρχή της κρίσης.

Παρ' όλ' αυτά, η Ελλάδα καλείται να αντιμετωπίσει μια σειρά προκλήσεων την προσεχή περίοδο:

- Δεδομένων των δυσμενών δημογραφικών προοπτικών της χώρας και των αυστηρών δημοσιονομικών περιορισμών, η επίτευξη ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης σημαντικά υψηλότερων από τα σημερινά επίπεδα του 2% μακροπρόθεσμα συνιστά δύσκολο εγχείρημα και απαιτεί διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις με στόχο την αύξηση της παραγωγικότητας και των επενδύσεων, ιδίως ξένων άμεσων επενδύσεων.
- Η αντιμετώπιση του προβλήματος των μη εξυπηρετούμενων δανείων, που παραμένουν σε υψηλό επίπεδο (43,6% του συνόλου των δανείων), είναι κρίσιμος παράγοντας για την ευρωστία του τραπεζικού συστήματος και την ικανότητά του να χρηματοδοτεί τις επενδύσεις και να στηρίζει την πραγματική οικονομία.

Προκειμένου να αποσοβήσει τους μελλοντικούς κινδύνους και να αντιμετωπίσει τις εναπομένουσες προκλήσεις και τα προβλήματα που κληροδότησε η κρίση, η κυβέρνηση ορθώς εστιάζει την πολιτική της

στην εφαρμογή μεταρρυθμίσεων, δεδομένου μάλιστα ότι η κατάταξη της χώρας σε όλους ανεξαιρέτως τους διεθνείς δείκτες διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας είναι πολύ χαμηλή, με τάσεις επιδείνωσης από το 2015 έως το 2018. Επιπλέον, η συνέχιση των μεταρρυθμίσεων αποτελεί υποχρέωση της Ελλάδος στο πλαίσιο της ενισχυμένης εποπτείας, καθώς και προϋπόθεση για την ενεργοποίηση των μεσοπρόθεσμων μέτρων ελάφρυνσης του χρέους. Η ενίσχυση της αξιοπιστίας της οικονομικής πολιτικής μέσω της εφαρμογής μεταρρυθμίσεων στις αγορές αγαθών, υπηρεσιών και εργασίας, η επιτάχυνση των ιδιωτικοποιήσεων και το ξεπάγωμα μεγάλων επενδυτικών έργων, είναι βέβαιο ότι θα ενισχύσουν την εμπιστοσύνη των αγορών στις προοπτικές της ελληνικής οικονομίας, αλλά και τους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης, ιδιαίτερα σε μία περίοδο που παρατηρείται επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης στη διεθνή οικονομία.

Η πρώτη επεξεργασία του νομοσχεδίου της Κυβέρνησης με τα αναπτυξιακά μέτρα από τη Διεύθυνση Οικονομικής Ανάλυσης και Μελετών της Τράπεζας της Ελλάδος με τη χρήση σχετικού οικονομετρικού δυναμικού στοχαστικού υποδείγματος γενικής ισορροπίας, δίνει ενθαρρυντικά αποτελέσματα, τα οποία αναφέρονται στην Έκθεση που συνοδεύει την κατάθεση του Νομοσχεδίου στη Βουλή. Σύμφωνα με τις προσομοιώσεις του υποδείγματος, η πλήρης και αποτελεσματική εφαρμογή των μέτρων εκτιμάται ότι θα οδηγήσει σε αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ και της απασχόλησης κατά 5% και σε αύξηση των επενδύσεων κατά 10% την επόμενη δεκαετία. Επιπλέον, μέτρα για την καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας έχουν ευεργετικές επιδράσεις στην οικονομική δραστηριότητα και τα δημόσια οικονομικά. Μια μείωση της αδήλωτης απασχόλησης κατά 1% εκτιμάται ότι αυξάνει το ΑΕΠ κατά 0,3% και την επίσημη απασχόληση κατά 0,5% και βελτιώνει το δημοσιονομικό αποτέλεσμα περίπου 0,2% του ΑΕΠ.

B. Μη εξυπηρετούμενα δάνεια (ΜΕΔ) και εξελίξεις στον τραπεζικό τομέα

Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια (ΜΕΔ) ανήλθαν σε περίπου 75 δισεκ. ευρώ στα μέσα του 2019, που αντιστοιχούν στο 43,6% του συνόλου των δανείων. Αν και η οικονομία επανήλθε σε θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης το 2017, ωστόσο, για να επιτευχθούν υψηλότεροι και διατηρήσιμοι ρυθμοί ανάπτυξης, χρειάζεται να αναθερμανθεί η πιστωτική επέκταση. Για να γίνει αυτό είναι απαραίτητη η απαλλαγή των ισολογισμών των τραπεζών από τα επισφαλή δάνεια, σε συνδυασμό με αναδιάρθρωση του ιδιωτικού χρέους.

Ο υψηλός λόγος των ΜΕΔ των ελληνικών τραπεζών ήταν μια από τις πρώτες και πιο ορατές επιπτώσεις της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Την τελευταία τριετία και μέχρι τα μέσα του 2019, το απόθεμα των ΜΕΔ υποχώρησε ως απόλυτο μέγεθος σημαντικά κατά περίπου 30 δισεκ.

ευρώ, ως επί το πλείστον μέσω διαγραφών και πωλήσεων δανείων. Επίσης, το θεσμικό πλαίσιο για τη διαχείριση του ιδιωτικού χρέους ενισχύθηκε μέσω σειράς μεταρρυθμίσεων:

- επιτάχυνση της εκποίησης εμπράγματων ασφαλειών από τις τράπεζες μέσω ηλεκτρονικών πλειστηριασμών,
- απλούστευση της διαδικασίας πώλησης ΜΕΔ μέσω της απελευθέρωσης του καθεστώτος διαχείρισης ΜΕΔ και της δημιουργίας δευτερογενούς αγοράς δανείων,
- ο *εξωδικαστικός μηχανισμός* ρύθμισης οφειλών, ο οποίος περιλαμβάνει και τη δυνατότητα διαγραφής φορολογικών οφειλών, αν και μέχρι στιγμής λίγες περιπτώσεις έχουν επιλυθεί μέσω αυτής της διαδικασίας,
- η αναμόρφωση του πτωχευτικού δικαίου για νοικοκυριά και επιχειρήσεις.

Οι τέσσερις μεγάλες τράπεζες έχουν συμφωνήσει με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και τον Ενιαίο Εποπτικό Μηχανισμό (SSM) φιλόδοξους στόχους για τη μείωση των ΜΕΔ, ενώ οι μικρότερες έχουν συμφωνήσει παρόμοιους στόχους με την Τράπεζα της Ελλάδος. Βάσει αυτών των στόχων, το ποσοστό των ΜΕΔ πρέπει να μειωθεί στο 35% μέχρι το τέλος του 2019 και κοντά στο 20% μέχρι το τέλος του 2021. Πρέπει να σημειωθεί όμως ότι, ακόμη και αν επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι, το ποσοστό των ΜΕΔ των ελληνικών τραπεζών θα είναι υπερπενταπλάσιο του μέσου όρου της ΕΕ.

Υπό το πρίσμα αυτό είναι σημαντικό να εφαρμοστούν συστημικές λύσεις, που θα λειτουργούν συμπληρωματικά προς τις προσπάθειες που καταβάλλουν οι ίδιες οι τράπεζες για την ταχεία βελτίωση της ποιότητας του ενεργητικού τους. Οι ελληνικές τράπεζες διαχειρίζονται προβλήματα ποιότητας του ενεργητικού εδώ και πολλά χρόνια και πρέπει τώρα να επιταχύνουν τις προσπάθειες για να προσεγγίσουν τους μέσους όρους της ΕΕ εντός εύλογου χρόνου. Υπενθυμίζεται ότι όλα τα κράτη-μέλη που αντιμετώπισαν πιέσεις στο χρηματοπιστωτικό τους σύστημα εφάρμοσαν παρόμοιες συστημικές λύσεις. Στο πλαίσιο αυτό εγκρίθηκε σήμερα το σχέδιο «Ηρακλής» από τη Διεύθυνση Ανταγωνισμού (DGComp) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, που στηρίζεται στο Σχήμα Προστασίας Ενεργητικού (APS) μέσω παροχής κρατικής εγγύησης ύψους 9 δισεκ. ευρώ, στο ασφαλέστερο (senior) μερίδιο της τιτλοποίησης που θα πραγματοποιηθεί. Το σχήμα αυτό, που πρέπει να εξειδικευθεί μέσω του εφαρμοστικού νόμου, είναι ένα σημαντικό βήμα προς την ορθή κατεύθυνση αντιμετώπισης του προβλήματος. Δεδομένου όμως του μεγέθους αυτού του προβλήματος, το βήμα αυτό δεν είναι αρκετό και πρέπει σε αμέσως επόμενο στάδιο να συμπληρωθεί και από άλλα, περισσότερο ολιστικά και συστημικά σχήματα, όπως αυτό που έχουν επεξεργαστεί οι υπηρεσίες της Τράπεζας της Ελλάδος. Ειδικότερα, και παράλληλα με

την αντιμετώπιση του προβλήματος των ΜΕΔ, θα πρέπει να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά και το ζήτημα της αναβαλλόμενης φορολογίας (DTC) με τρόπους συμβατούς με τους κανόνες περί κρατικής βοήθειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι δείκτες κεφαλαιακής επάρκειας των ελληνικών τραπεζών διατηρούνται σε ικανοποιητικά επίπεδα. Επί του παρόντος, το υπόλοιπο των ΜΕΔ συνιστά το πιο σημαντικό πρόβλημα για τις τράπεζες και τον πιο περιοριστικό παράγοντα για την κερδοφορία τους. Ειδικότερα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα του πρώτου εξαμήνου του 2019, η απόδοση ιδίων κεφαλαίων (ROE) των συστημικών τραπεζών είναι μόλις 2,1%, παρά την ικανοποιητική αύξηση των εσόδων προ προβλέψεων σε σύγκριση με το αντίστοιχο εξάμηνο του 2018.

Το καθαρό επιτοκιακό περιθώριο μειώθηκε σε 2,2% το πρώτο εξάμηνο του 2019, έναντι 2,4% την ίδια περίοδο του 2018, ενώ το κόστος του πιστωτικού κινδύνου παραμένει κοντά στο 2%. Οι τάσεις αυτές δείχνουν ότι, εάν δεν εξαλειφθούν γρήγορα τα ΜΕΔ από τους ισολογισμούς των τραπεζών, οι ελληνικές τράπεζες δεν θα είναι σε θέση να δημιουργήσουν επαρκή εσωτερικά κεφάλαια. Επιπλέον, αυτό το υψηλό επίπεδο των ΜΕΔ εμποδίζει τις ελληνικές τράπεζες να χορηγήσουν τις πιστώσεις που τόσο χρειάζεται η πραγματική οικονομία. Όπως προανέφερα, είναι αδύνατη η επίτευξη ταχύρρυθμης ανάπτυξης χωρίς επαρκή και με εύλογο κόστος τραπεζική χρηματοδότηση των επενδύσεων. Η σημαντική μείωση των ΜΕΔ θα οδηγήσει σε βελτίωση της πιστοληπτικής αξιολόγησης των τραπεζών, καθιστώντας δυνατή την πρόσβασή τους σε φθηνότερη χρηματοδότηση από τον ιδιωτικό τομέα, η οποία θα μεταφραστεί σε χαμηλότερα επιτόκια δανεισμού για τις επιχειρήσεις.

Μέχρι στιγμής, στη μείωση των ΜΕΔ έχουν συμβάλει κυρίως οι πωλήσεις – ιδίως με τη μορφή τιτλοποιήσεων – και διαγραφές δανείων, ωστόσο οι τράπεζες δεν θα πρέπει να χαλαρώσουν τις προσπάθειες για την επιτυχή αναδιάρθρωση των δανείων που παραμένουν στα χαρτοφυλάκιά τους. Στο μέτωπο αυτό η πρόοδος είναι μάλλον αργή και η Τράπεζα της Ελλάδος, σε συνεργασία με τον SSM, θα εντείνει τις πιέσεις ώστε οι τράπεζες να δώσουν μεγαλύτερη έμφαση στην επιτυχή αναδιάρθρωση δανείων μέσω παροχής λύσεων ρύθμισης μακροπρόθεσμου χαρακτήρα, προκειμένου να μειωθεί το παρατηρούμενο σήμερα υψηλό ποσοστό των δανείων που γίνονται και πάλι μη εξυπηρετούμενα.

Τα ακίνητα που έχουν αποκτήσει οι τράπεζες μέσω πλειστηριασμών ή με άλλο τρόπο αποτελούν ακόμα μία πρόκληση, αλλά και ευκαιρία ταυτόχρονα. Αυτή τη στιγμή η αξία τους ανέρχεται σε 2,3 δισεκ. ευρώ και αναμένεται να αυξηθεί παράλληλα με τη ανάκαμψη της αγοράς ακινήτων. Αυτά τα ακίνητα μπορούν να αποφέρουν σημαντικές υπεραξίες για τις τράπεζες.

Χρειάζονται περισσότερες προσπάθειες για την περαιτέρω βελτίωση του ρυθμιστικού πλαισίου μέσω της άρσης γραφειοκρατικών εμποδίων και της εξάλειψης των νομικών κενών που καθυστερούν την αξιοποίηση των πολιτικών που θεσπίστηκαν πρόσφατα. Το νέο καθεστώς προστασίας της πρώτης κατοικίας πρέπει να ενταχθεί σε ένα ενιαίο και μόνιμο νομοθετικό πλαίσιο για την πτώχευση φυσικών προσώπων, ενώ χρειάζεται ριζική αναθεώρηση του *εξωδικαστικού μηχανισμού* ρύθμισης οφειλών.

Υψηλές προσδοκίες έχουν επίσης δημιουργηθεί σχετικά με τις επιδόσεις της νέας αγοράς διαχείρισης ΜΕΔ. Είναι ακόμη πολύ νωρίς για την εξαγωγή συμπερασμάτων. Σε κάθε περίπτωση όμως, η Τράπεζα της Ελλάδος θα παρακολουθεί στενά τα αποτελέσματα των επιμέρους εταιριών διαχείρισης ώστε να εξασφαλίσει ότι παράγεται πραγματική προστιθέμενη αξία για τις τράπεζες και συνολικά για την οικονομία.

Η ρευστότητα του ελληνικού τραπεζικού συστήματος έχει βελτιωθεί θεαματικά, όπως φαίνεται από την απεξάρτηση των τραπεζών από το μηχανισμό χορήγησης έκτακτης ενίσχυσης σε ρευστότητα – ELA (από το Μάρτιο το 2019) και γενικότερα τη σημαντικά μειωμένη προσφυγή τους σε χρηματοδότηση από την κεντρική τράπεζα (που στο τέλος Σεπτεμβρίου ανερχόταν σε 7,5 δισεκ. ευρώ). Η μείωση της χρηματοδότησης από την κεντρική τράπεζα είναι αποτέλεσμα μιας σειράς θετικών εξελίξεων:

Πρώτον, οι καταθέσεις του εγχώριου ιδιωτικού τομέα βρίσκονται σε ανοδική τροχιά, καταγράφοντας στο τέλος Αυγούστου σωρευτική άνοδο περίπου 26 δισεκ. ευρώ σε σχέση με το χαμηλό του Ιουλίου του 2015 και φθάνοντας στο υψηλότερο επίπεδο από το Μάρτιο του 2015 και εξής. Οι καταθέσεις αναμένεται να συνεχίσουν να αυξάνονται σταθερά, αντανακλώντας τις θετικές εξελίξεις όσον αφορά την οικονομική ανάπτυξη και την εμπιστοσύνη στη σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Δεύτερον, οι ελληνικές τράπεζες έχουν βελτιώσει σημαντικά την πρόσβασή τους στη διατραπεζική αγορά και αυξήσει τη χρηματοδότησή τους από άλλες πηγές (έκδοση χρεογράφων, πωλήσεις δανείων και τιτλοποιήσεις). Ειδικότερα, οι ελληνικές τράπεζες έχουν αυξήσει τη χρηματοδότησή τους από την αγορά έναντι εξασφαλίσεων υπό βελτιωμένους όρους και με διευρυμένο σύνολο διεθνών αντισυμβαλλομένων και υποκείμενων τίτλων. Επιπλέον, επέστρεψαν στις αγορές κεφαλαίων με την επιτυχημένη έκδοση, αρχικά, καλυμμένων ομολογιών από τα τέλη του 2017 και εξής. Το 2019 έγιναν περαιτέρω θετικά βήματα, μεταξύ άλλων με την έκδοση ομολογιών μειωμένης εξασφάλισης που προσμετρούνται στα ίδια κεφάλαια κατηγορίας II (Tier II), με σκοπό τη βελτίωση της κεφαλαιακής τους επάρκειας.

Τρίτον, υπήρξε σημαντική αύξηση των διαθέσιμων αποδεκτών περιουσιακών στοιχείων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως εξασφαλίσεις στις πράξεις νομισματικής πολιτικής της ΕΚΤ μετά την αναβάθμιση

των καλυμμένων ομολογιών έκδοσης των ελληνικών τραπεζών σε επενδυτική βαθμίδα. Είναι αξιοσημείωτο ότι, για πρώτη φορά από το 2012, όλες οι εκδόσεις καλυμμένων ομολογιών από ελληνικές επιχειρήσεις διαθέτουν αξιολόγηση επενδυτικής βαθμίδας.

Τέταρτον, οι αποτιμήσεις των τίτλων που διακρατούν στα χαρτοφυλάκιά τους οι τράπεζες παρουσίασαν αξιολογητή αύξηση. Πάνω απ' όλα, όπως προανέφερα, τα ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου είχαν εξαιρετικές επιδόσεις καθ' όλη τη διάρκεια του 2019 και η απόδοση του 10ετούς ομολόγου υποχώρησε σε ιστορικό χαμηλό 1,33% στα τέλη Σεπτεμβρίου.

Η συνεχής βελτίωση των συνθηκών ρευστότητας ήταν ένας από τους παράγοντες που συνέβαλαν στην πρόσφατη άρση και των τελευταίων περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων. Αυτή η θετική εξέλιξη, σε συνδυασμό και με τη μείωση των ΜΕΔ, αναμένεται να οδηγήσει σε περαιτέρω αναβαθμίσεις της πιστοληπτικής αξιολόγησης των τραπεζών, παράλληλα με τις αναμενόμενες αναβαθμίσεις της αξιολόγησης του Ελληνικού Δημοσίου. Αυτό θα ενισχύσει τις προσπάθειές τους για να επιτύχουν περαιτέρω βελτίωση της ρευστότητάς τους και, καθώς θα μειώνεται το κόστος χρηματοδότησης του Ελληνικού Δημοσίου, να εκδώσουν και ομόλογα χωρίς εξασφάλιση. Με αυτά τα δεδομένα, μπορεί κανείς να αναμένει με βεβαιότητα ότι η ρευστότητα του ελληνικού τραπεζικού συστήματος θα ενισχυθεί περαιτέρω τους επόμενους μήνες.

Γ. Δημοσιονομικές εξελίξεις το 2019 και προβλέψεις

Η ψήφιση δέσμης δημοσιονομικών μέτρων επεκτατικού χαρακτήρα το Μάιο το 2019 έθεσε σε κίνδυνο την επίτευξη του στόχου για πρωτογενές πλεόνασμα 3,5% του ΑΕΠ που έχει συμφωνηθεί στο πλαίσιο της ενισχυμένης εποπτείας. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Τράπεζας της Ελλάδος, με βάση δημοσιονομικά στοιχεία Ιουνίου, προβλεπόταν δημοσιονομικό κενό περίπου 0,6% του ΑΕΠ για το 2019.

Η εξέλιξη αυτή κατέστησε αναγκαία μια προσαρμογή των δαπανών, προκειμένου να επιτευχθούν οι δημοσιονομικοί στόχοι στο πλαίσιο της ενισχυμένης εποπτείας. Πράγματι, τα πιο πρόσφατα δημοσιονομικά στοιχεία (Αυγούστου) γενικής κυβέρνησης σε ταμειακή βάση δείχνουν, σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος, ότι ο δημοσιονομικός στόχος για το 2019 θα επιτευχθεί. Το αποτέλεσμα αυτό αναμένεται να προέλθει τόσο από την προσαρμογή των δαπανών, όσο και από την υπεραπόδοση των εσόδων (κυρίως ΦΠΑ).

Στο Προσχέδιο του Προϋπολογισμού για το 2020 προβλέπεται η επίτευξη του δημοσιονομικού στόχου ενισχυμένης εποπτείας (πρωτογενές πλεόνασμα 3,5% του ΑΕΠ) τόσο για το 2019 όσο και για το 2020. Προβλέπεται δε η υιοθέτηση ενός δημοσιονομικά ουδέτερου αναπτυξιακού μίγματος πολιτικής με

έμφαση στη μείωση των φορολογικών συντελεστών, τη διεύρυνση της φορολογικής βάσης με μέτρα προώθησης των ηλεκτρονικών συναλλαγών και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του κράτους.

Οι δράσεις αυτές κρίνονται προς τη σωστή κατεύθυνση και έχουν συμπεριληφθεί στις προτάσεις πολιτικής της Τράπεζας της Ελλάδος. Συγκεκριμένα, η Τράπεζα της Ελλάδος έχει τονίσει κατ' επανάληψη την ανάγκη να απαλλαγεί το μίγμα της δημοσιονομικής πολιτικής από την έμφαση στη φορολογία, ούτως ώστε να γίνει η δημοσιονομική πολιτική φιλικότερη προς την ανάπτυξη και διατηρήσιμη. Επί παραδείγματι, σύμφωνα με την πρόσφατη Έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος για τη Νομισματική Πολιτική 2018-2019 (Ιούλιος 2019), η μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης του εισοδήματος από εργασία μπορεί να αποφέρει σημαντικό μόνιμο όφελος για την οικονομική δραστηριότητα. Επιπλέον, η μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης της εργασίας μπορεί να γίνει αυτοχρηματοδοτούμενη ακόμη και μεσοπρόθεσμα, εφόσον συνδυαστεί με δημοσιονομικές διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που βελτιώνουν τη φορολογική συμμόρφωση.

Επίσης, όσον αφορά την προώθηση των ηλεκτρονικών συναλλαγών, με βάση μελέτες της Τράπεζας της Ελλάδος, εκτιμάται ότι μια αύξηση κατά 1% του ποσοστού της ιδιωτικής κατανάλωσης που πραγματοποιείται μέσω καρτών αυξάνει τα έσοδα από ΦΠΑ κατά 1% μέσω της αυξημένης φορολογικής συμμόρφωσης. Η μέχρι τώρα σταδιακή χαλάρωση των περιορισμών στις αναλήψεις μετρητών δεν φαίνεται να έχει οδηγήσει σε αντιστροφή της χρήσης καρτών, αν και η άνοδος του ποσοστού της ιδιωτικής κατανάλωσης που πραγματοποιείται μέσω καρτών φαίνεται να έχει ανακοπεί.

Το χρέος της γενικής κυβέρνησης προβλέπεται να μειωθεί ως ποσοστό του ΑΕΠ το 2019 και το 2020 σύμφωνα με το Προσχέδιο, κυρίως χάρη στα πρωτογενή πλεονάσματα και την ευνοϊκή διαφορά επιτοκίου-ρυθμού ανάπτυξης. Σύμφωνα δε με την ανάλυση βιωσιμότητας του χρέους που εκπόνησε η Τράπεζα της Ελλάδος, τα μέτρα ελάφρυνσης του χρέους που συμφώνησε το Eurogroup στις 21 Ιουνίου 2018 βελτιώνουν σημαντικά τη βιωσιμότητα του χρέους μεσοπρόθεσμα, αλλά οι κίνδυνοι παραμένουν αυξημένοι για την περίοδο μετά τις αρχές της δεκαετίας του 2030.

Ένας κίνδυνος για τα δημόσια οικονομικά σχετίζεται με τις πρόσφατες δικαστικές αποφάσεις που έκριναν αντισυνταγματικές ορισμένες ρυθμίσεις της συνταξιοδοτικής μεταρρύθμισης και οι οποίες αναμένεται να αναμορφωθούν με νέα νομοθεσία. Επίσης, εκκρεμεί η εκτέλεση αποφάσεων σχετικά με παλαιότερες περικοπές των συντάξεων. Για την εκτέλεση αυτών των αποφάσεων θα χρειαστεί εφάπαξ δαπάνη για την πληρωμή αναδρομικών. Εκτιμάται ότι η πρόσφατη σχετική απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας περιορίζει τη δαπάνη αυτή προς το χαμηλότερο όριο του εύρους των πιθανών αποτελεσμάτων.

Η νέα κυβέρνηση διαπραγματεύεται με τους θεσμούς τη μείωση, άμεσα ή έμμεσα, του στόχου για το πρωτογενές πλεόνασμα, κάτι που υποστηρίζει εδώ και χρόνια η Τράπεζα της Ελλάδος.

Η μείωση του στόχου για το πρωτογενές πλεόνασμα σε πιο ρεαλιστικό επίπεδο σε σχέση με το ισχύον 3,5% του ΑΕΠ μέχρι το 2022, εφόσον συνδυαστεί με περισσότερες μεταρρυθμίσεις και ιδιωτικοποιήσεις, δεν συνεπάγεται υψηλότερο δημόσιο χρέος, αλλά πιθανότατα χαμηλότερο: διότι, όταν το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι 180%, τότε 1% υψηλότερος ρυθμός ανάπτυξης (ο οποίος μπορεί να προκύψει εάν η μείωση του στόχου για το πρωτογενές πλεόνασμα επιτευχθεί με μείωση φόρων και εισφορών κοινωνικής ασφάλισης, σε συνδυασμό με περισσότερες ιδιωτικοποιήσεις και μεταρρυθμίσεις) ή/και 100 μονάδες βάσης χαμηλότερο κόστος δανεισμού (που έχει ήδη προκύψει σε σχέση με το βασικό σενάριο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής) είναι 1,8 φορές πιο αποτελεσματικά για τη μείωση του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ από ό,τι μία ποσοστιαία μονάδα του ΑΕΠ πρωτογενές πλεόνασμα.

Το γεγονός ότι τα επιτόκια δανεισμού σήμερα είναι πολύ χαμηλότερα από ό,τι στο βασικό σενάριο της ανάλυσης βιωσιμότητας του χρέους που εκπόνησε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αφήνει περιθώρια για μείωση των δημοσιονομικών στόχων χωρίς να διακυβεύεται η βιωσιμότητα του χρέους. Επιπλέον, το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης επιτρέπει δημοσιονομική ευελιξία σε όσες χώρες υλοποιούν πρόσθετες μεταρρυθμίσεις που αυξάνουν τη δυνητική ανάπτυξη.

Γενικώς, υπάρχουν πολυάριθμα επιχειρήματα υπέρ της μείωσης των στόχων για τα πρωτογενή πλεονάσματα και πολλά περιθώρια για μια συμβιβαστική λύση. Στο πλαίσιο της λύσης αυτής, οι στόχοι για τα πρωτογενή πλεονάσματα μπορούν να μειωθούν με αντάλλαγμα την επιτάχυνση των μεταρρυθμίσεων: το αποτέλεσμα θα είναι μια κατάσταση όπου θα είναι κερδισμένοι και η Ελλάδα και οι Ευρωπαίοι εταίροι της (win-win), δεδομένου ότι η Ελλάδα θα μπορεί να επιστρέψει ταχύτερα σε υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης που θα εξασφαλίζουν τη βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών και την αποπληρωμή των δανείων που έχει λάβει η χώρα. Η μείωση του στόχου για το πρωτογενές πλεόνασμα δικαιολογείται και από κινδύνους που σχετίζονται με την πιθανή επιδείνωση του παγκόσμιου περιβάλλοντος. Στο πλαίσιο αυτό, οι πρόσφατες δηλώσεις της Christine Lagarde στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υπέρ χαμηλότερων πρωτογενών πλεονασμάτων για την Ελλάδα, καθώς και η σχετική δήλωση συμπερασμάτων του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου στην τελευταία του αποστολή για το 2019, είναι απολύτως δικαιολογημένες.

Δ. Η σημασία της ναυτιλίας στην ελληνική οικονομία

Η ελληνική ποντοπόρος ναυτιλία και οι συναφείς με αυτή δραστηριότητες αποτελούν κατ' εξοχήν εξωστρεφή κλάδο. Συγκεκριμένα, η ελληνική ναυτιλία παραδοσιακά αποτελεί κυρίαρχη δύναμη στην

ελληνική οικονομία, αντιμετωπίζοντας αποτελεσματικά τις προκλήσεις τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο. Μία από αυτές τις προκλήσεις που πρόσφατα αντιμετώπισε ήταν οι περιορισμοί στην κίνηση κεφαλαίων που επιβλήθηκαν στα μέσα του 2015.

Η επιβολή των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων είχε ως συνέπεια τη σημαντική μείωση των εισερχόμενων εμβασμάτων από το δεύτερο εξάμηνο του 2015, με βάση τα στοιχεία εξωτερικών συναλλαγών του εγχώριου τραπεζικού συστήματος. Ωστόσο, δεν υπήρξαν ενδείξεις για αντίστοιχη μείωση της πραγματικής οικονομικής δραστηριότητας του κλάδου και συνεπώς της συμβολής του στην ελληνική οικονομία. Η Τράπεζα της Ελλάδος, προκειμένου να αντιμετωπίσει και να αποκαταστήσει την ασυνέπεια αυτή, προχώρησε στην ανάπτυξη υποδείγματος για την εκτίμηση της ελληνικής ναυτιλιακής δραστηριότητας. Από το μήνα αναφοράς που ήταν ο Σεπτέμβριος του 2018, για την κατάρτιση των λογαριασμών των θαλάσσιων μεταφορών του ισοζυγίου πληρωμών χρησιμοποιούνται στοιχεία, αναδρομικά από τον Ιανουάριο του 2015, τόσο από διεθνείς βάσεις δεδομένων όσο και από διοικητικές πηγές που αφορούν τη ναυτιλία. Στόχος του υποδείγματος αυτού είναι να αποτελέσει ένα συνεκτικό στατιστικό πλαίσιο για την εκτίμηση των στοιχείων του ισοζυγίου πληρωμών που σχετίζονται με τη ναυτιλιακή δραστηριότητα.

Με βάση τα στοιχεία του υποδείγματος της Τράπεζας της Ελλάδος, το δεύτερο τρίμηνο του 2019 πραγματοποιήθηκε από την Ελλάδα η εμπορική διαχείριση άνω των 3.000 πλοίων συνολικής χωρητικότητας 202,6 εκατ. τόνων (dwt). Η μέση σταθμισμένη ηλικία των πλοίων αυτών είναι σχεδόν 10 έτη. Το 20% των πλοίων αυτών φέρει την ελληνική σημαία και επιπλέον 25% άλλες σημαίες της ΕΕ. Την περίοδο από το 2015 μέχρι και το δεύτερο τρίμηνο του 2019, για την οποία υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, καταγράφεται συνεχής άνοδος τόσο του αριθμού όσο και της χωρητικότητας των πλοίων των οποίων η διαχείριση πραγματοποιείται από την Ελλάδα.

Οι ναυτιλιακές εισπράξεις ήταν και είναι απαραίτητες για την κάλυψη ενός μεγάλου μέρους των εξωτερικών χρηματοδοτικών αναγκών της χώρας. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, οι εισπράξεις από υπηρεσίες θαλάσσιων μεταφορών την περίοδο 2015-2018 ξεπέρασαν – κατά μέσο όρο – τα 12 δισεκ. ευρώ ετησίως (δηλ. περίπου 6,8% του ΑΕΠ), αντιπροσωπεύοντας το 37% των συνολικών εισπράξεων του ισοζυγίου υπηρεσιών. Την ίδια περίοδο οι καθαρές εισπράξεις (εισπράξεις μείον πληρωμές) ήταν – κατά μέσο όρο – περί τα 6 δισεκ. ευρώ ετησίως και κάλυψαν περίπου το 32% του ελλείμματος του ισοζυγίου αγαθών.

Η ανοδική πορεία που κατέγραψαν οι εισπράξεις από θαλάσσιες μεταφορές το 2017 και το 2018 συνεχίστηκε και το 2019. Ήδη, σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία για το επτάμηνο Ιανουαρίου – Ιουλίου 2019, καταγράφεται αύξηση των εισπράξεων από θαλάσσιες μεταφορές της τάξεως του 7%.

Στη διάρκεια της κρίσης, σημαντική ήταν η στήριξη της ναυτιλιακής κοινότητας στην ελληνική οικονομία μέσω της οικειοθελούς συνεισφοράς. Το σχετικό συνυποσχετικό μεταξύ Ελληνικού Δημοσίου και ναυτιλιακής κοινότητας, μετά από δύο ετήσιες παρατάσεις, διήρκησε τελικά πέντε έτη (2014-2018). Μετά το πέρας της ισχύος του, ένα νέο συνυποσχετικό συνομολογήθηκε το Φεβρουάριο του 2019, το οποίο προβλέπει την επ' αόριστον οικειοθελή καταβολή από τη ναυτιλιακή κοινότητα ποσοστού 10% επί των εισαγόμενων στην Ελλάδα μερισμάτων. Το καταβαλλόμενο ποσό θα ανέρχεται κατ' ελάχιστο σε 40 εκατ. ευρώ ανά έτος.

Η Ελληνόκτητη ναυτιλία και ο ευρύτερος ναυτιλιακός χώρος (maritime cluster) μπορούν να διαδραματίσουν αποφασιστικό ρόλο στην προσπάθεια για την ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας, συμβάλλοντας στην αύξηση του ΑΕΠ τόσο άμεσα όσο και έμμεσα. Σύμφωνα με μελέτη του IOBE (2013), η εγχώρια προστιθέμενη αξία (άμεση και έμμεση) του κλάδου των θαλάσσιων μεταφορών ανήλθε σε 13,3 δισεκ. ευρώ το 2009, ενώ παρείχε απασχόληση σε περισσότερα από 192 χιλιάδες άτομα. Επίσης, σημαντικό ρόλο στην κάλυψη του επενδυτικού κενού της ελληνικής οικονομίας δύναται να έχουν οι φορείς των ναυτιλιακών επιχειρήσεων μέσω των επενδύσεών τους στην ελληνική οικονομία σε κλάδους σχετικούς με τη ναυτιλία (όπως για παράδειγμα τα ναυπηγεία) ή και εκτός αυτής. Η παραπάνω επενδυτική δραστηριότητα μπορεί να ενισχυθεί περαιτέρω, ιδίως μετά την πρόσφατη πλήρη άρση των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων, και λαμβάνοντας υπόψη την χαμηλή απόδοση των επενδύσεων εν γένει στην παγκόσμια οικονομία.

Εν κατακλείδι, η προσέλκυση περισσότερων πλοίων για εμπορική διαχείριση στην Ελλάδα, καθώς και η επέκταση και διεύρυνση των παρεχομένων υπηρεσιών του ευρύτερου ναυτιλιακού χώρου (maritime cluster), συμπεριλαμβανομένων αυτών των ναυπηγείων, θα μπορούσαν να αυξήσουν τη συμβολή της ναυτιλίας στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν και να ενισχύσουν την εξωστρέφεια της ελληνικής οικονομίας.

Προκλήσεις για τη ναυτιλία

Αποτελεί μοναδικό επίτευγμα για μια χώρα του μεγέθους της Ελλάδος να είναι παγκόσμιος ηγέτης στον τομέα της ναυτιλίας. Σύμφωνα με τα στοιχεία των Ηνωμένων Εθνών (UNCTAD), η Ελλάδα παραμένει στην

κορυφή της διεθνούς ναυτιλίας σε όρους χωρητικότητας (dwt), αν και μόνο το 20% περίπου του υπό ελληνική ιδιοκτησία ή/και διαχείριση στόλου φέρει την ελληνική σημαία.

Η ελληνική ναυτιλία έχει μάθει να αντιμετωπίζει με επιτυχία τις όποιες προκλήσεις έχουν εμφανιστεί στο παρελθόν. Σήμερα, καλείται να αντιμετωπίσει μια σειρά νέων προκλήσεων:

Πρώτον, περιβαλλοντικοί κανόνες: Στην ατζέντα της παγκόσμιας ναυτιλίας κυριαρχούν τα τελευταία χρόνια τα θέματα του περιβάλλοντος και της πράσινης τεχνολογίας. Με στόχο τον περιορισμό των εκπομπών οξειδίων του θείου (SO_x) από τη δραστηριότητα των θαλάσσιων μεταφορών, από την 1η Ιανουαρίου του 2020 τίθενται σε εφαρμογή οι κανόνες του Διεθνούς Ναυτιλιακού Οργανισμού (IMO 2020) για τη χρήση καυσίμων χαμηλής περιεκτικότητας σε θείο. Διαφορετικά, προκειμένου να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις των νέων αυτών κανόνων, τα πλοία μπορούν να εγκαταστήσουν συστήματα καθαρισμού των καυσαερίων τους (scrubbers) ή να χρησιμοποιήσουν εναλλακτικά καύσιμα, όπως το υγροποιημένο φυσικό αέριο (LNG) ή τα βιοκαύσιμα, και στο μέλλον να χρησιμοποιούν καθαρότερες πηγές ενέργειας. Η μετάβαση αυτή αποτελεί πρόκληση τόσο για τη ναυτιλία (λόγω του υψηλότερου κόστους των καυσίμων με χαμηλή περιεκτικότητα σε θείο ή του σημαντικού κόστους εγκατάστασης των συστημάτων καθαρισμού) όσο και για τον κλάδο διύλισης και προμήθειας καυσίμων, ώστε εγκαίρως και με ασφάλεια να ανταποκριθούν στο νέο διεθνές κανονιστικό πλαίσιο. Μακροπρόθεσμα, η παγκόσμια ναυτιλία καλείται να περιορίσει σημαντικά την εκπομπή αερίων του θερμοκηπίου.

Δεύτερον, επιβράδυνση της παγκόσμιας οικονομίας και εμπορικός προστατευτισμός: Οι προβλέψεις των διεθνών οργανισμών συγκλίνουν στην επιβράδυνση του ρυθμού ανόδου της παγκόσμιας οικονομίας, η οποία θα επηρεάσει αρνητικά και τη ζήτηση για μεταφορά αγαθών διά θαλάσσης. Τους πρώτους εννέα μήνες του 2019 οι ναύλοι – όπως καταγράφονται από τον ClarkSealIndex – έχουν αυξηθεί κατά περίπου 15% κυρίως λόγω της ισχυρής ανοδικής πορείας του κλάδου των δεξαμενόπλοιων συγκριτικά με το χαμηλό επίπεδο του προηγούμενου έτους. Πάρα τις χαμηλές επιδόσεις στις αρχές του 2019, ο κλάδος των πλοίων ξηρού φορτίου βελτιώθηκε το τρίτο τρίμηνο του τρέχοντος έτους. Ωστόσο, οι ναύλοι του παραμένουν σε χαμηλότερο επίπεδο συγκριτικά με την αντίστοιχη περίοδο του 2018. Μέχρι σήμερα η επίπτωση στη ζήτηση θαλάσσιων μεταφορών και στους ναύλους από την επιβολή μέτρων εμπορικού προστατευτισμού εκτιμάται ότι είναι περιορισμένη. Το γεγονός αυτό οφείλεται κυρίως στην αύξηση των αποστάσεων για τη μεταφορά αγαθών από εναλλακτικές χώρες-προμηθευτές, η οποία αντιστάθμισε σε μεγάλο βαθμό τη μείωση του όγκου των διακινούμενων διά θαλάσσης αγαθών. Για το 2020, οι προοπτικές για τη ναυτιλία είναι θετικές, υπάρχουν όμως και σημαντικοί κίνδυνοι που συνδέονται με τη

ζήτηση θαλάσσιων μεταφορών κυρίως λόγω του χαμηλού ρυθμού ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας και της τυχόν επέκτασης των μέτρων εμπορικού προστατευτισμού.

Τρίτον, τεχνολογικές προκλήσεις και ασφάλεια: Ο εξοπλισμός των πλοίων και τα εργαλεία για τη διαχείριση του στόλου ενσωματώνουν ολοένα και πιο καινοτόμες τεχνολογίες. Ωστόσο, ανησυχίες υπάρχουν για την ασφάλεια αυτών των συστημάτων και την πιθανότητα να γίνουν στόχοι κυβερνο-επιθέσεων. Είναι συνεπώς σημαντική η διαμόρφωση ενός διεθνούς θεσμικού πλαισίου για τον περιορισμό των κινδύνων στα συστήματα τόσο των πλοίων όσο και των λιμένων.

Τέταρτον, χρηματοδότηση από το εγχώριο τραπεζικό σύστημα: Τα τελευταία χρόνια, ιδίως μετά την αποχώρηση διεθνών ναυτιλιακών τραπεζών από τη χώρα, παρατηρείται μείωση της χρηματοδότησης της ποντοπόρου ναυτιλίας από το ελληνικό τραπεζικό σύστημα. Η τάση αυτή παρατηρείται και στην υπόλοιπη Ευρώπη, καθώς έχουν καταγραφεί σημαντικές μειώσεις στα χαρτοφυλάκια τραπεζών που παραδοσιακά χρηματοδοτούσαν την ναυτιλία. Ωστόσο, χάρη στο διεθνή χαρακτήρα του κλάδου, μέρος του χρηματοδοτικού κενού καλύφθηκε από χρηματοπιστωτικά ιδρύματα της Ασίας που συνδέονται στενά με τα ναυπηγεία των χωρών αυτών, καθώς και από εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης.

Ε. Συμπεράσματα

Οι οικονομικές εξελίξεις που προαναφέρθηκαν, σε συνδυασμό με την πρόσφατη άρση των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων, αναμένεται να συμβάλουν, ώστε τα ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου να αποκτήσουν σύντομα εκ νέου αξιολόγηση επενδυτικής βαθμίδας, η οποία θα ανοίξει το δρόμο για τη συμμετοχή τους στο Πρόγραμμα Αγοράς Τίτλων (APP) της ΕΚΤ. Αυτό με τη σειρά του θα μειώσει περαιτέρω το κόστος δανεισμού της ελληνικής οικονομίας, ενισχύοντας έτσι την ανάπτυξη και βελτιώνοντας τη βιωσιμότητα του δημόσιου χρέους. Υπό αυτό το ευνοϊκό σενάριο, είναι δυνατόν να επιτευχθούν υψηλότεροι από ό,τι προβλέπεται σήμερα ρυθμοί ανάπτυξης, της τάξεως του 3%, μέσω της αύξησης των επενδύσεων, λαμβανομένου υπόψη και του αρνητικού παραγωγικού κενού.

Κατόπιν όσων προανέφερα, η Ελλάδα έχει αυτή τη στιγμή ένα μικρό παράθυρο ευκαιρίας όσο ακόμη οι συνθήκες στην παγκόσμια οικονομία χαρακτηρίζονται από θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης και επικρατούν χαμηλά επιτόκια παγκοσμίως. Η κυβέρνηση έχει την ευκαιρία να προχωρήσει στην υλοποίηση του προγράμματος μεταρρυθμίσεων που έχει εξαγγείλει το ταχύτερο δυνατόν, ώστε να αντιμετωπίσει τους

μεσοπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους κινδύνους για την ελληνική οικονομία, καθώς και προκλήσεις όπως η υποτονική αύξηση της παραγωγικότητας, οι δυσμενείς δημογραφικές τάσεις και οι χαμηλές επενδύσεις, διότι αυτές οι σημερινές ευνοϊκές συνθήκες μπορούν να ανατραπούν ανά πάσα στιγμή με δεδομένο τον κίνδυνο πιθανής επιδείνωσης του παγκόσμιου περιβάλλοντος.

Πηγές:

IOBE (2013), Η συμβολή της ποντοπόρου ναυτιλίας στην ελληνική οικονομία: επιδόσεις και προοπτικές.

http://iobe.gr/research_dtl.asp?RID=11

Τράπεζα της Ελλάδος (2018), Δελτίο Τύπου: Ισοζύγιο Πληρωμών – Αναθεώρηση των στατιστικών στοιχείων που αφορούν τις θαλάσσιες μεταφορές.

<https://www.bankofgreece.gr/enimerosi/grafeio-typou/anazhthsh-enhmerwsewn/enhmerwseis?announcement=a2d698a4-e26b-4f2e-adc6-bbada597df69>

Panagiotou, St. and Thanopoulou, H. (2019), «Tonnage tax revisited: the case of Greece during a shipping crisis and an economic crisis period», Working Paper no. 266, Bank of Greece.

<https://www.bankofgreece.gr/Publications/Paper2019266.pdf>

Papaspyrou, M. and Petralias, A. (2019), «The Greek Shipping Estimation Model», Economic Bulletin no. 49, Bank of Greece.

<https://www.bankofgreece.gr/Publications/econbull201907.pdf>

Stournaras, Y. (2019), “Greek economy: Current developments”, Speech at the Belgian Business Club (BBC), 5 September.

<https://www.bankofgreece.gr/en/news-and-media/press-office/news-list/news?announcement=ee11901e-b435-41e3-a71a-8221465aaf8f>

UNCTAD (2018), Review of Maritime Transport

<https://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publica>

